

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Fecr Yayınları: 311

KUR'AN ve ŞİİR
-Muhadram Şairlerin Şiirlerinde Kur'an'ın Etkisi-

Mahmut YAVUZ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
ŞAFAK MATBAACILIK
İvedik O.S.B. Matbaacılar Sitesi 1515. Sk. No: 53
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0312. 229 57 84
(Sertifika No: 16104)

1. Baskı: Eylül 2019

ISBN: 978-605-7570-36-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0312) 310 08 60 (pbx) - Fax: (0312) 311 47 89
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KUR'AN VE ŐİR

-Muhadram Şairlerin Őirlerinde Kur'an'ın Etkisi-

Mahmut YAVUZ

2019

Mahmut YAVUZ

Silvan'ın Başdeğirmen köyünde doğdu. Aynı köyde ilkokulu bitirdikten sonra Batman İmam Hatip Lisesinde okurken Batman'ın çeşitli medreselerinde yaklaşık on iki yıl kadar Arap dili grameri, edebiyatı, belagatı ve İslami ilimleri tahsil etti. Daha sonra Atatürk Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatında Arap Dili ve Edebiyatını okuduktan sonra aynı bölümde yüksek lisansını tamamlayarak öğretmenliğe başladı.

Çeşitli dergilerde yayımlanmış modern Arap Edebiyatına ait şiir ve hikâye çevirileri bulunmaktadır. Şiir, deneme, hikâye gibi yayımlanmış edebi çalışmalarının yanında Kur'an'ın kavramsal semantiği alanında çalışmalarına devam etmektedir.

Yayımlanmış eserleri:

Kimşenin Ölmeye Vakti Yok (Şiir) 2013.

Ölüm Divanı (Deneme) 2015.

mavimuhacir@gmail.com

Çocukluğumdan itibaren Arapça ve
İslamî ilimleri öğrenmem için ısrarın
bütün çeşitlerini bana karşı kullanan

Babama...

ve

Bütün hayatım boyunca beni
kalbinde taşıyan ve yanımda olduğunu
kalbimin derinliklerine hissettiren

Anneme...

*Sana o şeytani güçlerin kime indiğini haber vereyim mi? Onlar nerede kendi kendini aldatan günahkâr biri varsa ona inerler. Ki, böy-
leleri (zaten hep asılsız, aldatıcı şeylere) kulak verir ve onlardan ço-
ğu başkalarına da yalan söylerler. Şairlere gelince, (onlar da kendi
kendilerini aldatmaya yatkındırlar ve bu sebeple) onlara (da yalnız-
ca) azgınlık uymaktadır. Görmez misin onların her vadede (sözcük-
lerin, hayallerin peşinde) şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve (çoğu za-
man) yapmadıklarını söyleyegeldiklerini? Ama inanan, dürüst ve
erdemli davranışlar ortaya koyan, Allah'ı sıkça anan, (sadece) hak-
sızlığa uğratıldıktan sonra kendilerini savunan ve haksızlık yapan-
ların, hangi devrimle devrileceklerini er geç görecekleri (konusunda
Allah'ın vaadine güvenen şairler) bu hükmün dışındadır!*

Şu'arâ Suresi - 221-227

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	11
KISALTMALAR.....	15

GİRİŞ

CAHİLİYE DÖNEMİ ŞİİR VE ŞAİRLERİNE GENEL BİR BAKIŞ	17
CAHİLİYE.....	19
CAHİLİYEDE NESİR	22
CAHİLİYEDE ŞİİR	23
CAHİLİYEDE KASİDE.....	25
CAHİLİYEDE HİCİV.....	27
CAHİLİYEDE YERĞİ VE AĞIT (MERSİYE, RİSÂ)	27
BELLİ BAŞLI CAHİLİYE ŞAİRLERİ.....	28
ÇÖL ŞAİRLERİ	28
Cahiliye Döneminin En Ünlü Çöl Şairleri.....	28
eş-Şanfara.....	28
‘Antara b. Şeddâd.....	29
Te’ebbata Şarran.....	30
‘Urve b. el-Verd.....	30
Hâtim et-Tâ’î:	31
Zuheyr b. ebi Sulmâ	31
SARAY ŞAİRLERİ.....	32
İmru’ul-Kays	32
Tarafa b. el-‘Abd	33
‘Amr b. Kulsûm.....	36
Hâris b. Hillize	36
‘Alkame b. el-Fahl.....	37
en-Nâbiğa ez-Zubyânî	37
HRİSTİYAN VE YAHUDİ ŞAİRLER	40
‘Adiyy b. Zeyd.....	40
es-Semev’el b. ‘Âdiyâ.....	40
KADIN ŞAİRLER	41

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHADRAM KAVRAMI VE İLK İSLAMİ DÖNEMDE (SADRU'L-İSLAM)

Şiir.....	43
MUHADRAM KELİMESİNİN SÖZLÜK ANLAMI.....	45
MUHADRAM TERİMİNİN KAPSAMIYLA İLGİLİ BİR TARTIŞMA	46
İSLAM'IN GELİŞİ ESNASINDA ARAPLARIN VE KUREYŞ'İN DURUMU 48	
KUR'AN'IN ARAP KARAKTERİYLE UYUMU	54
KUR'AN-I KERİM'İN ARAP ŞİİRİNİ DEĞERLENDİRMESİ	56
SADRU'L-İSLAM'DA İSLAMİ ŞİİRİN MİSYONU	57
CAHİLİYEDEN SADRU'L-İSLAM'A GEÇİŞ DÖNEMİNDE ŞİİR.....	59
İSLAM'IN ŞİİRE ETKİSİ VE İSLAMİ DÖNEM'DE ŞİİRİN YERİ VE KONUMU	62
FİKRİ ETKİ	63
EDEBİ ETKİ	64
KUR'AN VE HADİSİN ORTAK ETKİSİ	73
KUR'AN VE ŞİİR.....	74
KUR'AN'IN ŞİİR KARŞISINDAKİ TAVRI.....	76
ARAP İLERİ GELENLERİ İLE EDİP VE ŞAİRLERİNİN KUR'AN-I KERİM'E KARŞI TAVIRLARI	81
MEKKELİ MÜŞRİKLERİN TUTUMLARI	81
Ebû Cehil	81
Nadr b. Hâris	82
ŞAİRLERİN KUR'AN'A KARŞI TAVİR VE TAKTİKLERİ	82
YALANCI PEYGAMBERİN ŞİİRİ VASITA KILARAK ORTAYA ÇIKIŞI VE TUTUMLARI	83
Museylimetu'l-Kezzâb	84
El-Esvedu'l-'Ansi	84
Tuleyhâ	85
Secâh.....	85
ARAP İLERİ GELENLERİ İLE EDİP VE ŞAİRLERİNİN KUR'AN-I KERİM'İ TAKDİRLERİ	85
Velid b. Muğire	86
'Utbe b. Rebî'a	86
Ebû Sufyân, Ebû Cehil ve Ahnes b. Şerîk	87
Dimâd el-Ezdi	87
Tufeyl b. 'Amr ed-Devsî	87
Mefrûk b. 'Amr	88
Suveyd b. Sâmit	88
Cubeyr b. Mut'im.....	88

Osman b. Maz'ûn.....	88
Halid el-'Advânî.....	89
Useyd b. Hudayr.....	89
ASR-I SAADET'TE BAZI MÜSLÜMAN ŞAİRLERİN KUR'AN-I KERİM'E	
ÖVGÜLERİ.....	89
Hassân b. Sâbit:.....	89
Lebîd b. Rebî'a:.....	90
Nâbiğa Ca'dî:.....	90
Ka'b b. Zuheyr:.....	90
Sırme b. ebî Enes:.....	91
Humeyd b. Sevr el-Hilâlî:.....	91
Kays b. Bahr el-Eşcâ'î:.....	91
Râfî' b. 'Umeyr et-Tâî:.....	91
'Â'iz b. Seleme el-Ezdi:.....	92
Nuceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î:.....	92
RASULULLAH (a.s.) VE ŞİİR.....	92
SAHABE VE ŞİİR.....	96
CAHİLİYE'DE ŞİİR BİÇİMLERİ.....	98
KASİDE.....	99
ŞEKİL.....	99
Kasidenin Sanatsal Çatısı.....	100
Nesîb.....	101
Medih.....	103
Hâtime.....	103
KASİDEDE EDEBÎ BOYUT.....	104
MUHTEVÂ.....	106
İSLAMÎ DAVET VE İLKELERİ.....	107
HİCİV.....	108
FAHR.....	109
HİKMET.....	109
MEDİH (ÖVGÜ).....	110
İ'TİZÂR.....	111
VASF.....	112
GAZEL.....	114
MERSİYE.....	116
SİYASİ ŞİİR.....	118
İSLAMÎ FETİHLERİN ŞİİRİ.....	119

İKİNCİ BÖLÜM

MUHADRAM ŞAİRLER VE ŞİİRLERİNDE İSLAMİ MOTİFLER	121
İSLAM'IN DOĞUŞU SIRASINDA YAŞAYAN ŞAİRLER	123
LEBİD B. RABİ'A	124
Lebid'in Muhadramlığı	126
EL-A'ŞÂ	128
el-A'şâ'nın Muhadramlığı	130
UMEYYE B. EBÎ'S-SALT	132
Umeyye b. ebi's-Salt'in Muhadramlığı	136
EL-HUTAYA	138
Karakteri ve Kişiliği	140
Şiiri	140
Muhadramlığı	141
HASSÂN B. SÂBÎT	143
Divanı	149
Şiirlerinin Edebi Değeri	150
Şiirlerinde İslami Motifler	151
Şiirinden Örnekler	152
KA'B B. ZUHEYR	153
Divânı	155
Edebi Değeri	155
Muhadramlığı	156
EL-HANSÂ	158
Edebî Değeri	161
Şiirinde İslami Motifler	162
SONUÇ	163
KAYNAKÇA	179
DİZİN	186

ÖN SÖZ

Tarih boyunca değişik kültürlerin etkisi altında kalan Arap Yarımadasının son yerleşimcileri olan Araplar, bölgenin iklim ve coğrafi özelliklerinden ötürü burada göçebe bir hayat sürmüşlerdir. Yaşam biçimlerinin tabii bir sonucu olarak şiir, hayatlarının en vazgeçilmez ilgi odağı halini almıştır. Zamanla belli bazı formları yakalayan ve profesyonel bir düzeye ulaşmış zengin bir harman ve kültüre dönüşen şiir, Arap toplumunda yüksek kabiliyette şairlerin yetişmesini sağlamıştır. Arap toplumunda -kaynakların ulaşabildiği kadarıyla- şiirin bilindiği tarihten yaklaşık altı yüz yıl kadar sonra İslam'ın zuhur etmesi, Arap toplumunda dini ve toplumsal değişimlerin oluşmasına sebep olmuştur. İslam'la birlikte yirmi beş-otuz yıl gibi kısa bir sürede büyük ölçekli dini ve toplumsal değişim gösteren Arap toplumu, bu değişimlerin yanında yegâne kültürel fenomenleri olan şiir bazında da gözle görülür düzeyde bir değişim yaşamış, Cahiliye şiiri, yerine İslami motiflerle bezenmiş bir şiir bırakmıştır. Netice olarak İslami şiirin devamı sayılan Emevi ve Abbasi şiiri Cahiliye şiiriyle boy ölçüşecek bir düzeye ulaşmıştır.

Çalışmamıza konu olarak muhadram şairlerin şiirlerinde İslami motifleri seçmemizin nedeni; Cahiliyeden İslami döneme geçişte Müslümanlaşma sürecine giren topluma paralel bir şekilde İslam'a giren kimi şairler de Müslüman olmaları esnasında Kur'an karşısında şiirlerinin almış olduğu pozisyon ve Kur'an'dan etkilenme derecesini ölçmeye çalışmaktır. Nitekim Türkçe kaynaklarda bu konuyu ele alan akademik bir çalışmaya rastlamadık. Bu bağlamda çalışmamızın önemli bir boşluğu dolduracağı kanaatindeyiz.

Öncelikle ibn. Hişâm, ibn. Kesîr, ibn. Kuteybe gibi müelliflerin tarihleri olmak üzere el-İsâbe, el-Eğânî, Cemheretu Eş'âri'l-'Arab gibi eski kaynakların yanı sıra son dönemlerde kaleme alınmış ve konuyla ilgili eserlere de müracaat ederek derleyip tasnif ettiğimiz bilgilerin ışığında çalışmamızı bir giriş ve iki bölümden oluşturduk. Giriş bölümünde, Cahiliye dönemindeki şiir ve şairlere dair genel bir değerlendirme yaptık. Birinci bölümde ise 'muhadram şiir' kavramı ve ilk İslami dönem olan 'Sadru'l-İslam'da şiirin konumunu işledik. İkinci bölümde de muhadram şairleri inceleyerek, şiirlerinde taşıdıkları İslami motifleri, daha açık bir ifadeyle ilgili şairlerin inşâd ettikleri şiirlerin Kur'an'dan etkilenmelerini irdelemeye çalıştık.

Çalışmamız esnasında bilimsel çalışma metotlarına bağlı kalmaya ve derlediğimiz bilgileri birinci kaynaklardan almaya özen gösterdik. Buna rağmen kimi hatalarımızın olacağı da muhakkaktır. Bu bağlamda bize iletilecek eleştirilerin yol gösterici olacağına ve elinizdeki eseri takviye edeceğine inanıyoruz.

Çalışmayı bir kitap olarak basmayı düşündüğümüzde, orijinal ismi olan 'Muhadram Şairlerin Şiirlerinde İslami Motifler' şeklindeki bir başlığın, gerek kavramın çağrıştırdıkları, gerekse de *Muhadram* kelimesinin Türkçe okuyucusuna -eserdeki vurgusuyla- fazla yabancı ve anlaşılamayabileceği kaygısından ötürü, esere daha makul ve anlaşılabilir bir isim arama yoluna bizi sevk etti. Bu yüzden çalışmanın büyük ölçüde Kur'an'ın Şu'ara Suresi 224. ayeti kerimesi başta olmak üzere, Kur'an'ın şiir olmadığı ile ilgili başka ayetlerin ekseninde; Kur'an'ın şiiri ortaya koyuş biçimi, Rasulullah (a.s.) ve sahabelerin şiir ile ilgili tutumlarını izah etmeye çalıştığımızdan dolayı çalışmaya 'Kur'an ve Şiir' ismini uygun gördük.

Zaten bir tez olarak konu seçiminde bulunduğumuzda hem Kur'an'ın şiire bakışını hem de Kur'an'ın cahiliye şiirini etkileme düzeyini büyük ölçüde hedef alarak bir çalışma yapmayı arzu etmiştik. Bunu gerekli kılan pek çok neden vardı. Clément Huart gibi kimi oryantalistlerin ısrarlı bir şekilde 'Kur'an'ın sanat düşmanı olduğu, kendi döneminde şiir başta olmak

üzere hiçbir Cahili edebi ürünün yayılmasına izin vermediği' şeklindeki suçlayıcı genellemeleri gibi kimi yaklaşımlar bizde bu arzuyu kamçılayan etkenler olmuştur. Bu nedenle kitabın önemli bir kısmı Kur'an, Rasulullah ve sahabelerin yaklaşımları ve şiirle olan pratiklere dayalı ilişkilerine ayrılmıştır.

Çalışmaya başladığımız günden beri ilmî derinliği titizliği ve tecrübesiyle bana yol gösteren, kendisine her başvurduğumda büyük bir ilgi gösteren, derlenen materyali tasnif etmeye ve gözden geçirmeye azami gayret gösteren rahmetli hocam Prof. Dr. Mustafa Kılıçlı'ya, baskı öncesinde zamanını esirgemediği kitabı başından sonuna kadar tashih eden ve eleştiren sevgili dostum Sabahattin Bala'ya, basımına vesile olan kıymetli dostum Prof. Dr. Gürbüz Deniz'e ve başta Fecr Yayınları editörü Hüseyin Nazlıyıldız olmak üzere yayınevinin bütün çalışanlarına içten teşekkür ediyorum.

Çalışmanın yazımı esnasında eş ve baba olduğumu unutarak bazan sabah namazını kılıp uyumadan işe gittiğim zamanlarda iki gün üst üste babasından mahrum ettiğim biricik kızım Elifsu'nun ve sevgili eşim Zehra Hanımın affını diliyorum. Ama bütün bunlardan öte biri vardır ki hiçbir şekilde hakkını ödeyemediğim Annem. Kitabı neredeyse benimle yazdı desem yeridir. Affımı ve duasımı diliyorum.

Mahmut YAVUZ

Mardin - 2019